

Щербина В. І.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри трудового права та
права соціального забезпечення,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
(м. Київ, Україна)

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Аналіз положень Розділу XII Конституції України [1] не дає чіткої відповіді на питання: до якого виду державних органів віднесено Конституційний Суд України? То це суд чи не суд? За назвою цього органу – Суд та найменуванням осіб, які здійснюють у ньому певну професійну діяльність – судді, це так. Однак, суть діяльності Конституційного Суду України дає підґрунтя для деяких сумнівів щодо однозначності розуміння його місця і ролі в системі державних органів України.

Відповідно до ч. 1 ст. 147 Конституції України, Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до цієї Конституції. У розрізі цієї конституційної норми цілком обґрунтовано звучить твердження М.В. Савчина про те, що суттю системи гарантів конституційного ладу є відносини між громадянськими інститутами та публічною владою, заснованих на високому ступені інтеграції кожного громадянина у суспільне життя. Формою системи гарантів конституційного ладу виступає наявність організаційних структур та належних правових процедур [2, с. 68]. Саме в такому ракурсі й необхідно поглянути на правовий статус Конституційного Суду України та основні напрямки його діяльності як державного органу.

Стосовно принципу поділу влади, згідно із юридичною позицією Конституційного Суду України у справі про фінансування судів, метою функціонального поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову є розмежування повноважень між різними органами державної влади та недопущення привласнення повноти державної влади однією з гілок влади [Див. 3]. О.І. Багрій звертає увагу на те, що деталізує дане положення єдиний орган конституційної юрисдикції посиланням на ст. 124 Конституції України, відповідно до якої правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Крім того, на її думку, в мотивувальній частині Рішення простежується нерозривний зв'язок між гарантуванням незалежності суддів і принципом поділу влади. З огляду на це, не буде помилковим характеризувати незалежність суддів (зокрема, самого Конституційного Суду) як передумову принципу поділу влади, що актуалізує науковий пошук удосконалення механізмів забезпечення такої

незалежності [4, с. 113]. Хоча варто й пам'ятати, що на момент постановлення зазначеного вище рішення, а це 1999 р., Конституційний Суд України був частиною системи судоустрою України. Згідно з ч. 3 ст. 124 Конституції України у першій її редакції: «Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції». Тепер у Розділі VIII Конституції згадки про зв'язок Конституційного Суду України із системою судоустрою немає.

Синтезуючи результати наукових досліджень, Л.Р. Наливайко стверджує, що терміни «державний орган» та «орган держави» є синонімічними й вживаються в юридичній літературі для позначення одного і того ж явища. Тому, на її думку, доцільно використовувати ці терміни як рівнозначні, тотожні. «Орган держави» та «орган державної влади» не є тотожними поняттями, хоча і здійснюють єдину державну владу. «Класична» тріада гілок влади не охоплює вичерпно всі існуючі види державних органів. Адже, як зазначається в юридичній літературі, доктрина «поділу влади» будується на деяких узагальнених, найбільш типових функціях державної влади, тоді як реальна система органів держави обумовлюється не тільки цим фактором, а ще й іншим – змістом більш конкретних функцій та компетенції, що випливають із життєвих потреб організації державного та суспільного життя країни [5, с. 318, 319 – 320]. В цілому така позиція варта практичного використання щодо загального розуміння класифікації державних органів та їх місця в державному механізмі.

У цьому дослідженні акцентується увага на тому, що Конституційний Суд України – це, перш за все, державний орган, тобто структурно відокремлена, внутрішньо організована, юридично оформлена частина державного апарату, що є колективом громадян (громадянином), має державно-владні повноваження та необхідні правові, матеріально-фінансові засоби для реалізації завдань і функцій держави, використовує правові й організаційні форми та методи діяльності [5, с. 317]. А тому, для того щоб зрозуміти роль Конституційного Суду України у функціонуванні державного механізму, необхідно з'ясувати правовий статус цього державного органу, його місце серед інших органів та основні завдання і функції цього органу.

На наш погляд, Конституційний Суд України слід розглядати як окремий вид органу державної влади. Йдеться про політичну природу правового статусу Конституційного Суду України, зокрема, що обумовлюється політико-правовим механізмом формування суддівського корпусу цього Суду Президентом України, Верховною Радою України та з'їздом суддів України, а також політичною природою справ, які розглядає цей орган, зокрема, конституційно-правових спорів між органами влади.

До теперішнього часу частина вчених вважає Конституційний Суд України елементом судової влади, навіть не зважаючи на те, що після конституційної реформи 2016 р. цей орган нормативно виведено за її межі. За своєю правовою природою Конституційний Суд України подібний до Європейського суду з прав людини. Інша частина вчених вказує на подвійну правову природу конституційних судів у механізмі державної влади, де вони займають особливе (поза межами класичної тріади) місце у зазначеному механізмі, з визнанням за

ними переважного здійснення судової діяльності за певними процедурами. Однак, діяльність цього державного органу завжди направлена на публічний інтерес, навіть тоді, коли конкретний громадянин подає до Суду конституційну скаргу.

Серцевиною правового статусу Конституційного Суду України є його системна та функціональна автономність. Перш за все йдеться про організаційну, кадрову та фінансову самоврядність цього державного органу. По-друге, йдеться про функціональну відособленість Конституційного Суду України, як органу державної влади, яка полягає у реалізації конституційної юрисдикції у специфічній процесуальній формі. Повноваження, завдання і функції Конституційного Суду України дають додаткове уявлення про його правовий статус. Слід виокремлювати три основні завдання Конституційного Суду України, як окремого виду органу державної влади: захист конституційного правопорядку; захист конституційних прав і свобод людини і громадянина; формування базової правової доктрини. Повноваження Конституційного Суду України, які передбачає ст. 150 Конституції України, впливають із цих завдань.

Іманентною функцією для Конституційного Суду України виступає функція конституційного контролю. Однак, з огляду на порядок формування цього органу державної влади (політико-правовий), і здійснення його діяльності, переважно, у сфері політико-правових відносин (конституційні правовідносини), необхідно виокремлювати політичну функцію цього державного органу, яка пов'язана з його стабілізуючою функцією.

Конституційна реформа 2016 р. змінила концептуально роль конституційної юстиції в житті суспільства та держави. Для Конституційного Суду України головною стала захисна функція, яку він здійснює за допомогою дещо іншого набору правових засобів і процедур, ніж судові органи. Конституційний Суд України не здійснює правосуддя. В контексті ст.ст. 55, 124 і 125 Конституції України виключно суди, як частина органів судової влади, можуть здійснювати функцію захисту майнових і немайнових прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та/або юридичних осіб у сфері цивільних, господарських, трудових, адміністративних та інших правовідносин, окрім конституційних.

Формування Конституційним Судом України правової доктрини та джерел права оформлюється у науково-інтерпретаційну (джерельну) функцію цього органу державної влади. Конституційний Суд України став осередком зародження і формально-юридичного закріплення основ національного права України, яке ґрунтується на міжнародних і європейських цивілізаційних правових джерелах.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Україна, 1996. – 54 с.
2. Михайло Савчин. Конституційна юстиція та забезпечення конституційного порядку: 2005–2020: монографія. Ужгород: Вид-во РІК-У, 2020.

384 с.

3. Рішення Конституційного Суду України від 24 червня 1999 р. № 6-рп/99 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 19, 42 Закону України «Про Державний бюджет України на 1999 рік» (справа про фінансування судів) // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-99#Text>

4. Багрій О.І. Доктрина верховенства Конституції України (за матеріалами практики Конституційного Суду України): дис... канд. юр. наук: 12.00.02 / Багрій Олена Ігорівна. – Ужгород, 2016. – 239 с.

5. Лекції з дисципліни «Конституційне право». Для студентів факультету соціально-психологічної освіти та управління / Укладач д.ю.н., проф. Л.Р. Наливайко. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. – 925 с.